

TÜRKİYE'DE KONSERVATUVAR EĞİTİMİ

Mustafa ANIL

Türkiye'de ilk konservatuvar 1914 yılında Darülbedayi adıyla kuruldu. Aslında daha 1908 yılında İstanbul'da ulusal bir tiyatro okulunun açılması için zamanın eğitim bakanı Recaizade Ekrem Bey edebiyat ve tiyatro adamlarının katıldıkları bir kurul toplamışsa da istenilen olumlu sonuç alınamamıştı. O güne kadar ustadan çırağa gelenek ve görenekle yetişmiş müzik ve tiyatro sanatçılarının yeni koşullar karşısında çok yetersiz kaldığı gerçeği açıkça biliniyordu. Ancak yöntemli ve disiplinli bir çalışmanın sanat yaşamını geliştireceği düşüncesi ilk kez İstanbul şehremini Cemil Topuzlu paşa tarafından ortaya atılmıştı. Bu iş için ilkin, batılı bir uzmanın görevlendirilmesi düşünüldü. Paris'te bulunan Odeon Tiyatrosu Müdürü Andre Antoine İstanbul'a çağırıldı ve Şehzadebaşındaki bir apartmanda işe başlanması kararlaştırıldı. Darülbedayi adı verilen bu ilk, konservatuvar girişimi İstanbul'da bir belediye tiyatrosu kurma düşüncesini de kapsıyordu. Bu sıralarda Birinci Dünya Savaşı çıktığından Darülbedayi'nin açılışı ertelendi ve Fransa'dan gelen rejisör de geri döndü. Ancak çalışmalar tamamıyla durmadı ve bir süre temsiller verildi. Türk Müziği çalışmaları yapıldı.

1916 yılında Musiki Encümeni ve Darülhan Talimatnamesi yürürlüğe girdi. Dört yıllık öğretim süresi çerçevesinde önce erkekler sonra da kadınlar için eğitim başladı. İlk uygulanan programda doğu ve batı müziğinin çeşitli konuları karma bir şekilde biraraya getirilmişti. Erkekler bölümü bir yıl sonra kapandı, doğu müziği aletlerinin öğretimini yapan kadınlar bölümü çalışmalarını sürdürdü. 1923 yılında Musiki encümeni kaldırıldı. Darülelhan batı müziğini de kapsayan yeni bir yönetmelikle çalışmaya başladı. Türk müziğinin değerli eserlerini korumak, eski müzik eserlerini saptamak, ulusal müziği geliştirmek, çağdaş müziğin tanıtılmasına çalışmak, batının opera ve tiyatro eserlerinin yurdumuzda tanınmasını sağlamak, başlıca amaçlardı.

Darülbedayinin karışık durumu 1927'de Muhsin Ertuğrul'un yönetimi ele alarak, disiplinli bir çığıra sokuşuna kadar sürer. Top-

luluğun çalışmalarına Atatürk'ün yakın ilgi göstermesi her bakımdan yararlı oldu. Cumhuriyet döneminin ilk tiyatro döneminde baş oyuncuların çabalarına dayanan bazı topluluklar görülür. Gezici tiyatrolar İstanbul'un yazlık semtlerindeki açık hava temsilleri dışında tiyatroyu Anadolu'nun uzak köşelerine götürmeleri de gözönüne alınınca küçük ölçü de olsa ülkede bir tiyatro hareketinin, gün geçtikçe gelişmekte olduğu anlaşılır.

1932 yılında kurulan Halkevlerinin temsil kolları amatör tiyatroculuğu bir düzene koymuştur. Öyle ki, daha sonraki yıllarda, profesyonel sahnelerde ün yapacak olan birçok oyuncu buralarda ilk tiyatro deneylerini kazandılar. Bu tiyatronun yurdumuzda kökleşmesine, genç yeteneklerin yetişmesine elverişli bir ortamıdır.

Devlet ancak Cumhuriyetin onbeşinci yılından sonra tiyatro ile ciddi bir biçimde uğraşmak olanağını buldu. Ankara'da Devlet Konservatuarı kuruldu ve buradan yetişen öğrencilerle Tatbikat Sahnesi temsillere başladı. Bu ilk çalışmalar daha sonra kurulan Devlet Tiyatrosunun başlangıcı olmuştur. Devletin tiyatro sanatını benimsemesi ve konuyu gereken önemle ele alması önce Devlet Tiyatrosunun daha sonra da Devlet Operasının ve Devlet Balesinin doğmasına yol açtı.

Öte yandan 1934'de İstanbul'da Şehir Tiyatrosu adını alan Darülbedayi de belediyeden gördüğü yardıma hak kazanmış bir çalışma düzenine girdi. Giderek salon sayısı ve kadro arttı, seyirci kitlesi genişledi.

Türkiye'de konservatuar sorununu düzenleyen ilk yasa 25 Haziran 1934 günü Milli Musiki ve Temsil Akademisi kanunu adıyla çıkarıldı. Bu yasa ülkede bilimsel esaslara göre Milli musikiyi işlemek ve yaymak ile sahne temsilinin her dalında yeterli elemanlar yetiştirmek görevlerini bu akademiye verdi. Temsil bölümü 1936 yılına kadar kurulamadığından okul eskisi gibi Musiki Muallim Mektebi olarak kaldı.

1934 yılında Eğitim Bakanlığınca hazırlanan bir raporda Konservatuar'ın nasıl kurulması gerektiği, kaç bölüm ve sınıftan oluşacağı ve nasıl eğitim yapılacağı prensipleri gösterildi. Tiyatro bölümüne lise mezunları beş yıllık öğretim için, bale bölümüne ise ilkokul mezunları yedi yıllık öğrenim için alındılar.

Atatürk'ün ve o devrin eğitim yöneticilerinin istekleri üzerine yabancı uzmanlar getirildi. Bunların ilki Alman bestecisi, Paul Hindemith'dir. 1935 Mayıs'ında gelen Hindemith Türkiye'deki tüm müzik kuruluşlarını ve ülkenin olanaklarını inceleyerek çeşitli raporlar yazmış ve öncelikle yapılması gereken işleri ortaya koymuş-

tur. Atatürk'ün ölümüne kadar zaman zaman Türkiye'ye gelerek çalışmaları denetlemiş ve düzenlemiştir. Hindemith yüksek düzeyde müzik okulu kurulması hakkında hazırladığı raporunda Musiki Muallim Mektebinin müzik öğretmeni yetiştirmekten başka işe yaramadığını ve mutlaka Konservatuvar'a çevrilmesi gerektiğini savunmuştur. Hindemith'in raporundaki öneriler incelenmiş ve daha sonra uygulanmalarına karar verilmiştir. Daha yasa çıkmadan öğrenciler sınavlardan geçirilmiş başarılı olanlar tutulmuş olamayanlar ise başka okullara gönderilmişlerdir. Böylece 1936'da Konservatuvarın oluşturulması yolunda ilk adım atılmış oluyordu.

Cumhurbaşkanı İnönü 1940 yılında Millet Meclisini açış konuşmasında da Maarif işlerinde kabul buyurduğunuz Köy Enstitüleri ve Devlet Konservatuvarı kanunlarının hayırlı tatbikleri şimdiden iftihar mucip vaitlerle doludur" diyordu. 20.5.1940 tarihinde kabul edilen 3829 sayılı yasa ile Devlet Konservatuvarı iki kısma ayrılmıştır. Müzik kısmında Kompozisyon, Orkestra yönetimi, Piyano-org ve yaylı sazlar, nefesli sazlar, şan olarak altı bölüm vardı. Temsil bölümü ise Opera, Tiyatro ve Bale olarak üçe ayrılıyordu. Konservatuvar orta ve yüksek olarak iki tahsil derecesini içeriyordu. Ayrıca konservatuvara bağlı bir opera ve tiyatro uygulama sahnesi kuruldu.

Temsil akademisi hakkında ilk raporu o zamanın eğitimcilerinden Reşat Nuri vermiştir. Reşat Nuri Batı ülkelerinde nasıl oyuncu yetiştirildiğini belirttikten sonra kadın ve erkek öğrencilerin her çeşit yeteneklerinden yararlanılan Rus sistemini Türkiye için daha gerçekçi buluyordu. Okulun amacını edebiyat ve tiyatroyu tümüyle anlamış kültürlü artist yetiştirmek biçiminde gösteriyor, öğrenci seçiminde titiz davranılmasını ve öğrencilere geniş bir edebiyat, dil ve tarih eğitimi vermenin zorunluluğunu belirtiyordu. Türk tiyatrosunun yıllardır ilerleyememesinin nedeni olarak oyuncuların yeterince yetiştirilememesini gösteriyordu. Ona göre bir artist için ilk özellik önce eseri anlamak ve sonra onu gerektiği gibi sesle okumaktır. Sert ve mimik bundan sonra kendiliğinden gelecektir. Öğrenciler sık sık sınavlara alınmalı, başarısız görülenler dekorcu ve makinist olarak yetiştirilmelidirler. Tiyatro ve bale öğrencilerinin ortak dersler alabilmeleri mümkündür, ne var ki mutlaka ayrı ders-hanelerde yetiştirilmelidirler.

Şubat 1936'da Profesör Carl Ebert Ankara'ya davet edildi ve on yıl kadar Türkiye'de çalıştı. Ebert çalışmaları sonucunda Türk tiyatrosunun Ermenilerin etkisi altında bulunduğunu, klasik bir sahne edebiyatımızın olmadığını ve yeterli düzeyde yetiştirilmiş oyuncu kadrosunun bulunmadığını saptadı. Avrupada stogania (gezici) ve

repertuar olmak üzere iki tıp tiyatronun bulunduğunu ileri sürdü. Gezici tiyatrolar gittikleri yerlerde daha çok eğlence izlenimi bırakırlar. Asıl ulusal tiyatro repertuar tiyatrosudur. Türkiye'de ulusal tiyatro kurmanın koşulları vardır. Devletin tüm olanaklarından yararlanılarak böyle bir kuruluş kurulabilir. Öncelikle bir devlet tiyatro akademisi kurulmalıdır. Ayrıca böyle bir okulu bitirenlerin zorunlu olarak sahne hizmetine girmeleri kuralı getirilmelidir.

Bale şubesi temsil şubesi bölümleri içinde tiyatro ve operadan sonra en geç kurulanıdır. 1935 yılında bale ve şan için dış ülkelere gönderilecek öğrencilerin hangi koşullarda tahsil yapacakları yabancı ülkelerin elçiliklerinden sorulmuştu. Hindemith ve Ebert'in raporlarında bale konusunda dile getirdikleri ancak 1947 yılında Konservatuvar dışında ele alınabilmiştir. 1949-1950 ders yılında Devlet Konservatuvarında bale bölümü açıldı ve başına Dame Ninette de Valois'in önerisi üzerine Miss Joy Newton getirildi ve daha sonraki yıllarda bu bölüm değişik kişilerin yönetiminde çalışmalarını sürdürdü.

1936 yılında Türkiye'ye müzik ve folklor incelemeleri yapmak üzere gönderilen tanınmış Macar bestecisi Bala Bartok "Bir halk müziği arşivi kurulması hakkında öneriler" isimli raporunda köylü müziğini yerinde, otantik olarak bandlara almak ve bunları korumak, alınan parçaları tam olarak notaya çekmek, malzemeyi tam bir biçimde düzenlemek, sistematik olarak düzenlenen malzemeyi yayımlamak amacıyla bir müzik arşivinin mutlaka kurulmasını öneriyordu.

Batılı uzmanlar hernekadar raporlarında bazı önemli konuları dile getirmişlerse de aslında, ülke koşulları ile pek bağdaşmayan kentsoylu sanatın temellerini atmışlardır. Böylece batı tekniğinden yararlanarak kendi seyirlik sanatlarımızda köklü bir gelişim yerine batının sanatının ülkemizde taklitçi bir biçimde yaygınlaşması çalışmalarını başlamış oldu.

Batı taklitçisi eğitim sistemini en iyi benimseyenler ise yine Türk Tiyatro Sanatının geleceğini oluşturmak için Avrupa'ya gönderilen kişilerdir. Konservatuvar tiyatro bölümü ilk eğitim kadrosunda zaman zaman çeşitli nedenlerle değişiklik olmuşsa da yabancı uzmanların getirdiği batıcı sanat anlayışında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Batıcı anlayış önce körükörüne taklitçilikle başlamış ve daha sonra da yozlaşarak tutuculuğa kadar uzanmıştır.

Taklitçi ve tutucu anlayış biçimi kendi seyirlik sanatlarımızda köklü bir kalkınmayı her zaman baltalamıştır. Böyle bir kalkınmayı hedef alacak eğitim kadroların yetişmesine olanak tanınmadı.

Yetiştirilmiş eleman yetersizliğinden ve kendi kısır zihniyetlerinden yurt düzeyinde yaygın sanat ve kültür çalışmaları düzenlenemedi, ancak büyük kentlerde kendi eğitim sistemlerinin koşullandırdığı kadrolarla sanat çalışmaları yürütülmeğe çalışıldı, kitlelerden kopuk, göstermelik turnelerin ötesinde doğru dürüst bir çalışma ortaya konamadı.

1973 seçimlerinden sonra kurulan ilk koalisyon döneminde Türkiye'nin yetiştirilmiş, ün sahibi kültür ve sanat adamları Konservatuara yönetici ve öğretmen olarak atandılar. Bu dönemde ilk kez çağdaş tiyatro sanatının gelişimi ışığında öğrenciler öğretmenleri ile özgürce tartışabilme olanağı buldular, öğrenci ve öğretmen dayanışması ise yurt düzeyinde seyirlik sanatların kalkınması yolunda bütünleşmeye başladı. Bu yeni dönemde hazırlanan yönetmelik birçok olumlu değişiklikler getiriyordu. Okulda ilk kez bölüm kurulları kuruldu, bölüm şeflerine yeni yetkiler, öğretmenlere ise daha özgür bir ortam getiriliyordu. Yine bu dönemde eğitim kadrolarının oluşturulabilmesi için öğrenciler arasında asistanlık kurumlaştırılmaya çalışılıyordu. Dekor, kostüm ve ışık gibi konularda çalışmak isteyenlere olanak ve sorumluluk veriliyordu. Ancak tüm bu değişiklik çalışmaları, kadronun yeni yerleşme döneminde oluşundan ve sürenin kısalığından köklü bir değişim getiremiyor, başüstü durmaya çalışan konservatuarı ayakları üzerine çeviremiyordu. Konservatuardaki olumlu değişimler hükümet değişikliği ile son buluyordu.

Ülkede bir cepheleşme olayı yaratan yeni hükümet zamanında ise olumlu değişikliklere karşı çıkan bazı yöneticiler işbaşına getirildiler. Konservatuvarda çağdaş ilkelere uygun eğitim yapan tüm öğretim üyelerine karşı çeşitli baskılar uygulanmağa başlandı. Öğretim üyelerinin çoğu okuldan ayrılmak zorunda bırakıldılar. Tiyatro bölümü bir anda öğretmensiz kaldı.

Bu sıralarda tiyatro bölümü öğrencileri ilgili resmi makamlara verdikleri açık mektupta, eğitim sorunlarına tezelden eğilinmesini, bilimsel ve çağdaş sanat eğitimi ilkelerini gerçekleştirecek öğretmenlerle eğitim görmek istediklerini belirttiler. Öğrencilerin bu çıkışı karşısında okul yöneticileri belirli bir siyasal görüşün militanlarını okula almak için girişimlerde bulundular. Ve yönetimde öğrenciler üzerine baskıyı günden güne artırdılar. Yöneticilerin siyasal düşüncelerine uymayan öğrenciler okuldan çeşitli nedenlerle ayrılmak zorunda bırakıldılar.

Yeni gelen öğretmenler objektif eğitimi bir yana bırakarak belirli siyasal görüşler doğrultusunda dersler veriyorlar. Ve ırkçı-turancı yaklaşımlarla yorumlar yapıyorlardı. Dünya klasiklerine ya-

bancı kaynaklı eserler diye karşı çıkılıyor, sanat değeri olmayan ama tarihten gelme bazı değerleri işleyen oyunlara öncelik veriliyordu. Malazgirt ve Oğuz Ata gibi oyunlar bu yaklaşımın en ilginç ve tepki çeken örnekleri olmuştur. Milliyetçi yaklaşım adı altında evrensel sanat ve kültür ürünlerine karşı çıkılıyordu. Klasikleri öğrenmeğe çalışan öğrenciler “Kanlarında Yunan kanı” bulunduğu şeklinde suçlanıyordu. En sonunda tiyatro bölümü başkanı, sanat değeri olmasa da Türk değerlerini işleyen oyunlara öncelik tanındığını ve bunu görev bildiklerini kamuoyuna açıklıyordu.

Türkiye Cumhuriyetinin köklü ve uzun süreli bir eğitim politikası olmamasının sancılarını Konservatuar da fazlasıyla çekmektedir. Öyle ki her iktidar değişikliğinde yöneticilerin de değişmesi, eğitimin oturmamasına giderek siyasal iktidarların doğrultusuna girmesine yolaçmıştır. Çağdaş gelişmelerin ışığı altında hazırlanacak bir Konservatuar yasası ile dersleri ve eğitim yöntemlerini programlayacak yeni bir yönetmeliğin hazırlanması, Konservatuar eğitiminin oturması ve günümüzün koşullarına uyması açısından gereklidir. Güdümlü eğitim ve sanat olamayacağı gerçeği hiçbir zaman unutulmamalıdır. Kültür ve sanatın en geliştiği toplumlar özgür toplumlardır. Konservatuarın siyasal iktidarın baskılarından kurtaracak özerk bir yapıya kavuşturulması zorunludur. Üniversitelerin sahip olduğu özerkliğin Konservatuvara tanınmaması için hiçbir neden yoktur. Yeter ki bu gerçekleri gören yöneticiler işbaşına gelsinler ve gerekli yasal değişimleri gerçekleştirsinler.